

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-7>

УДК 330

Людмила САЧИНСЬКА

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-1118-1455>

e-mail: sachinska_lv@ukr.net

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглядаються різні підходи до визначень підприємництва, які сформувались історично. Проведено детальний аналіз кількості суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за останні роки. Відмічено, що в Україні на сьогоднішній день є багато проблем, що перешкоджають розвитку вітчизняного підприємництва, вирішення яких забезпечить підвищення ефективності підприємницької діяльності, розширить підприємницький сектор та зменшить тіньовий сектор. Основну роль у цих перетвореннях повинна відіграти держава. Виділено основні проблеми розвитку підприємництва: повномасштабна війна; скорочення інвестицій, відсутність стимулів для інвестицій, постійні обстріли, небезпечний стан в країні, проблеми з доступом до кредитів, недолік заставного майна, найвищі розміри процентних ставок комерційних банків; недоступність кредитних ресурсів; велика кількість різноманітних прямих і непрямих податків та зборів; обтяжлива система звітності; постійні зміни законодавчої бази; невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; відсутність чітко сформованої державної політики у сфері підтримки підприємництва; нестача кваліфікованого персоналу, відсутність практичних навичок підприємливості працівників у веденні бізнесу, недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємництво, проблеми розвитку підприємництва, підприємницька діяльність, суб'єкти підприємницької діяльності.

Liudmyla SACHYNSKA

Khmelnitskyi National University

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines different approaches to the definition of entrepreneurship that have evolved historically. A detailed analysis of the number of large, medium, small, and micro businesses in recent years is carried out. It is noted that in Ukraine today, there are many problems that impede the development of entrepreneurship, the solution of which will increase the efficiency of entrepreneurial activity, expand the entrepreneurial sector, and reduce the shadow sector. The main role in these transformations should be played by the state. The main problems of entrepreneurship development are highlighted: a full-scale war; reduction of investments, lack of incentives for investment, constant shelling, insecurity in the country, problems with access to credit, lack of collateral, the highest interest rates of commercial banks; inaccessibility of credit resources for starting and running a business or its restoration; high level of taxation (payroll taxes; inability to show the real financial condition (losses of the enterprise); inability to return to the impossibility of VAT refund; a large number of different direct and indirect taxes and fees; burdensome reporting system; constant changes in the legislative framework; uncertainty of entrepreneurs in the stability of business conditions (contradictions between legislative acts; insecurity against raider attacks related to corruption of the judicial system and inefficiency of the executive service; lack of a clearly defined state policy in the field of business support; increase in administrative barriers (registration, licensing, certification, etc.); and excessive interference of public authorities in the activities of business entities; high levels of corruption, unstable conditions and raiding; lack of qualified personnel, lack of practical skills of entrepreneurial employees in doing business, imperfect system of training, retraining and advanced training of personnel for entrepreneurial activities.

Keywords: entrepreneurship, problems of entrepreneurship development, entrepreneurial activity, business entities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Підприємництво поступово стає природною складовою української економіки, що свідчить про її просування до ринкових форм і методів господарювання. Для багатьох громадян України підприємництво стало основним видом роботи або формою вторинної зайнятості. Особливо цікавиться підприємницькою діяльністю молоде покоління України.

Тенденції розвитку підприємництва в Україні свідчать про зростання зацікавленості з боку фізичних осіб до підприємницької діяльності. Обов'язковою умовою для досягнення ефективності її здійснення є отримання знань та уявлень про форми, принципи і сфери підприємницької діяльності.

Для успішного розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища і жорстокої конкуренції підприємцям необхідно володіти конкурентними перевагами. Кожне підприємство незалежно від сфери діяльності, масштабу виробництва повинно самостійно вивчати ринки збуту своєї продукції, обирати постачальників, формувати внутрішній механізм господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Особливостями та проблемами підприємництва в ринковій економіці займалися і займається значна кількість фахівців: А. Сміт, К. Маркс, М. Вебер, П. Друкер, Р. Кантільйон, А. Маршалл, Ф. Хайск, П. Самуельсон, Р. Барр. В Україні дану проблему досліджували такі вчені: З. Варлій, А. Даниленко,

Н. Валінкевич, Т. Біляк, С. Бірюченко, К. Бужимська, В. Виговський, А. Данкевич, С. Панченко, В. Дикань, О. Шраменко, О. Полякова, Ю. Уткіна та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість наукових праць та публікацій, проблеми розвитку підприємництва та деякі його аспекти залишаються все ж таки недостатньо з'ясованими. Постійні зміни та складність процесів перехідного періоду потребують детального вивчення та корегування системи економічних законів та нормативних актів, швидкі технологічні зміни та виникнення нових запитів споживачів сприяють несподіваним можливостям для бізнесу.

Формулювання цілей статті

З огляду на вище зазначене, метою даної статті є дослідження сучасного стану та проблем розвитку підприємництва в Україні під час війни.

Виклад основного матеріалу

Поняття терміну «підприємець» вперше був введений французьким економістом Р. Катільйоном на початку XVIII ст. З тих пір це слово визначає людину, яка бере на себе ризик, пов'язаний з організацією нового підприємства або з розробкою нової ідеї, нової продукції або нового виду послуг, які пропонуються суспільству. В Академічному словнику української мови відзначається: «Підприємець – той, хто володіє промисловим, торговельним і т. ін. закладом. Організатор вигідних справ, прибуткових операцій». «Підприємливий (заповзятливий, заповзятий) – такий, що має практичну кмітливість, здатність активно діяти; ініціативний. Дуже діяльний, енергійний, який наполегливо переборює труднощі, невідступно домагається здійснення поставленої мети». Існує багато визначень та поглядів на сутність підприємництва. Основні з них наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні визначення терміну підприємництва

№ з/п	Автор	Визначення терміну
1.	Р. Катільйон	Під підприємництвом розуміється виробничо-господарська діяльність особливого змісту, який притаманні елементи ризику.
2.	Ж.Б. Сей	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування трьох класичних факторів виробництва – землі, праці, капіталу.
3.	А. Сміт	Підприємництво в ринковій економіці є самоініційованою саморегульованою діяльністю, яка при наявності основних факторів виробництва виникає спонтанно.
4.	А. Маршалл	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування чотирьох факторів виробництва – землі, праці, капіталу, організації.
5.	Ф. Хайек	Підприємництво передусім пов'язане з особистою свободою, яка дає людині можливість раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами. Сутність підприємництва – це пошук та вивчення нових можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності.
6.	Р. Хізрич, М. Пітерс	Це процес створення чогось нового, що має вартість. Підприємець – це людина, яка витрачає на це весь необхідний час та сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний та соціальний ризик, отримуючи у нагороду гроші та задоволення досягнутим.
7.	Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю	Розкривають значення терміну підприємництво через чотири функції підприємця: Підприємець бере на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товару або послуги; Підприємець бере на себе трудне завдання прийняття основних рішень в процесі ведення бізнеса; Підприємець – це новатор, особа, яка намагається вводити в оборот на комерційній основі нові продукти, нові виробничі технології або навіть нові форми організації бізнеса; Підприємець – це людина, яка ризикує.
8.	П. Самуельсон	Підприємництво пов'язане з новаторством, а сам підприємець є сміливою людиною з оригінальним мисленням, яка добивається успішного впровадження нових ідей.

Джерело: [3]

Згідно з Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

У 2021 р. в Україні кількість суб'єктів підприємницької діяльності становила 370834 одиниць. З них великих налічувалось 610 одиниць, середніх – 17502 одиниць і малих – 352722 одиниць. В таблиці 2 наведена динаміка кількості суб'єктів підприємницької діяльності в Україні протягом 2017–2021 рр.

З даної таблиці можна помітити, що кількість суб'єктів великого підприємництва збільшилась на 271 одиницю, або на 79,94% в порівнянні 2017 р. та 2021 років. Кількість суб'єктів середнього підприємництва з 2017 до 2019 року теж мала позитивну динаміку, вона збільшилась на 2875 одиниць. Але вже в 2021 році їх кількість скоротилась на 318 одиниць та становила 17811 одиниць. Скорочення відбулось як серед середніх за величиною підприємств так і середніх фізичних осіб-підприємців. Кількість середніх за величиною підприємств зменшилась на 249 одиниць, або на 4%, а кількість середніх фізичних осіб -

підприємців на 69 одиниць або на 18,25%. Кількість суб'єктів малого підприємництва мала тенденцію до зростання з 2017 до 2020 р., з 1789406 одиниць до 1955119 одиниць, тобто на 165713 одиниць, або на 9,3%. Але вже в 2021 році відбулося скорочення кількості суб'єктів малого підприємництва на 17292 одиниці, або 1%. Кількість суб'єктів мікро підприємництва теж зростала з 2017 до 2020 року, а в 2021 році в порівнянні з 2020 роком зменшилась. Відповідно в 2017 році кількість суб'єктів мікро підприємництва складала 1737082 одиниці, а вже в 2020 році – 1898902 одиниці, тобто зросла на 161820 одиниць, або на 9,3%. В 2021 році кількість суб'єктів мікро підприємництва в порівнянні з 2020 роком скоротилась на 18044 одиниць, або 0,95%.

Таблиця 2

Кількість суб'єктів підприємництва у 2017 -2021 рр.

Показники	Кількість суб'єктів підприємництва				
	2017	2018	2019	2020	2021
Суб'єкти великого підприємництва, одиниць, у т. ч.:	339	446	518	512	610
Великі підприємства	339	446	518	512	610
Суб'єкти середнього підприємництва, одиниць, у т. ч.:	15254	16476	18129	17946	17811
Середні підприємства	14937	16057	17751	17602	17502
Фізичні особи-підприємці	317	419	378	344	309
Суб'єкти малого підприємництва, одиниць, у т. ч.:	1789406	1822671	1922978	1955119	1937827
Малі підприємства	322920	339374	362328	355708	352722
Фізичні особи-підприємці	1466486	1483297	1560650	1599411	1585105
Суб'єкти мікро підприємництва, одиниць, у т. ч.:	1737082	1764737	1864013	1898902	1880858
Мікропідприємства	278102	292772	313380	307871	304650
Фізичні особи-підприємці	1458980	1471965	1550633	1591031	1576208
Усього	1805059	1839593	1941625	1973577	1956248

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Основними проблемами, які заважають розвитку підприємництва в Україні, є:

- 1) повномасштабна війна, яка несе негативний вплив на українську економіку у всіх без винятку сегментах;
- 2) скорочення інвестицій, відсутність стимулів для інвестицій, постійні обстріли небезпечний стан в країні, ще більше відштовхнув інвесторів;
- 3) проблеми з доступом до кредитів, недолік заставного майна, найвищі розміри процентних ставок комерційних банків; недоступність кредитних ресурсів, як для започаткування, так і для ведення бізнесу чи його відновлення;
- 4) високий рівень оподаткування (нарахування на фонд заробітної плати; неможливість показати реальний фінансовий стан (збитки підприємства); неможливість повернення ПДВ; велика кількість різноманітних прямих і непрямих податків та зборів);
- 5) обтяжлива система звітності (велика кількість (одна з найбільших в Європі) різноманітних звітів та організацій, до яких вони подаються; постійні зміни законодавчої бази, відстеження яких потребує неабияких зусиль);
- 6) невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу (протиріччя законодавчих актів між собою; незахищеність перед рейдерськими захопленнями, пов'язаними з корумпованістю судової системи та неефективністю виконавчої служби);
- 7) відсутність чітко сформованої державної політики у сфері підтримки підприємництва;
- 8) збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо);
- 9) надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єкта господарювання;
- 10) високий рівень корупції, нестабільність умов та рейдерство. Залежно від того, яка економічна культура панує в країні, збільшуються або зменшуються ризик і витрати ведення бізнесу;
- 11) нестача кваліфікованого персоналу, відсутність практичних навичок підприємливості працівників у веденні бізнесу, недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, в Україні на сьогоднішній день є багато проблем, що перешкоджають розвитку вітчизняного підприємництва, вирішення яких забезпечить підвищення ефективності підприємницької діяльності, забезпечить розширення підприємницького сектора, зменшення тіньового сектору. Основну роль у цих перетворення повинна відіграти держава.

Особливе значення держава повинна приділяти розвитку малого та середнього бізнесу шляхом удосконалення чинного законодавства, збереження спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Суттєву роль у фінансовій підтримці підприємництва мають відігравати фонди підтримки підприємництва.

Література

1. Господарський кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Державна служба статистики. <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Валінкевич Н.В. Основи підприємництва : підручник / під заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 492 с.
4. Панченко С.В., Дикань В.Л., Шраменко О.В. Підприємництво : підручник. Харків : УкрДУЗТ, 2018. 241 с.
5. Крисак А. О., Мусятовська О. С. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. Економіка та держава. 2018. № 12. С. 68–73. DOI: [10.32702/2306-6806.2018.12.68](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.12.68)

References

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Derzhavna sluzhba statystyky. <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Valinkevych N.V. Osnovy pidpriemnytstva : pidruchnyk / pid zah. red. N.V. Valinkevych. Zhytomyr : ZhDTU, 2019. 492 s.
4. Panchenko S.V., Dykan V.L., Shramenko O.V. Pidpriemnytstvo : pidruchnyk. Kharkiv : UkrDUZT, 2018. 241 s.
5. Krysak A. O., Musiatovska O. S. Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho biznesu v Ukraini. Ekonomika ta derzhava. 2018. № 12. S. 68–73. DOI: [10.32702/2306-6806.2018.12.68](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.12.68)